

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.27>

POJĘCIE OBIEKTYWNOŚCI W POSTĘPOWANIU KARNYM W DYSKURSIE NAUKOWYM PRAWNIKÓW ZAGRANICZNYCH

Roman Blahuta

kandydat nauk prawnych, profesor, rektor

Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-8087-5995

e-mail: riblaguta@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono uogólnieniu istniejących we współczesnej zagranicznej doktrynie naukowej poglądów dotyczących koncepcji obiektywizmu w postępowaniu karnym. Zwraca się uwagę, że dziś obiektywizm jako podstawa działalności poznawczej jest często krytykowany, ale dla wielu prawników pozostaje on na stałe ważną wartością i warunkiem podejmowania sprawiedliwych decyzji procesowych.

Stwierdzono, że przy określaniu obiektywizmu/stronniczości decyzji ważna jest ocena warunków poznawczych, w których została podjęta. Jeśli większość uprawnionych osób, będąc w takiej praktycznej sytuacji postępowania karnego, podejmowałaby tę samą decyzję – możemy mówić o umiarkowanej obiektywizmie, co oznacza minimalny subiektywny wpływ na decyzję. Subiektywna irracjonalność detektywa, prokuratora, sędziego składa się z dwóch elementów: intuicyjnego i emocjonalnego. Intuicyjny element irracjonalności jest ważny, ponieważ sprawia, że zakres wyroków, ocen jest bardziej plastyczny, co wpływa na decyzje procesowe w zależności od konkretnej sytuacji praktycznej dochodzenia w sprawie przestępstwa. Natomiast emocjonalny składnik irracjonalności powinien podlegać maksymalnej eliminacji.

Słowa kluczowe: prawda, obiektywizm, czynności procesowe, podstawa postępowania karnego, doktryna naukowa.

THE CONCEPT OF OBJECTIVITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF FOREIGN LAWYERS

Roman Blahuta

PhD in Law, Professor,

Rector

Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-8087-5995

e-mail: riblaguta@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the generalization of opinions and positions in modern foreign scientific doctrine on the concept of objectivity in criminal proceedings. It is noted that today objectivity is criticized, but for many lawyers it is still an important value and a necessary condition for making fair procedural decisions.

It is concluded that in determining the objectivity/non-objectivity of decisions, it is important to assess the cognitive conditions under which it was made. If the majority of authorized persons, being in such a practical situation, would make the same decision – we can talk about moderate objectivity, which means minimal subjective influence on the decision. The subjective irrationality of a detective, prosecutor, or judge consists of two components: intuitive and emotional. The intuitive component of irrationality is important because it makes the range of judgments and evaluations more plastic. This affects the process of making procedural decisions based on the specific case. Instead, the emotional component of irrationality must be maximally eliminated.

Key words: truth, objectivity, procedural activity, principles of criminal procedure, scientific doctrine.

КОНЦЕПТ ОБ'ЄКТИВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ЗАРУБІЖНИХ ПРАВНИКІВ

Роман Благу́та

кандидат юридичних наук, професор,

ректор

Львівського державного університету внутрішніх справ (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-8087-5995

e-mail: riblaguta@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено узагальненню існуючих у сучасній зарубіжній науковій доктрині поглядів щодо концепту об'єктивності в кримінальному провадженні. Звертається увага, що сьогодні об'єктивність як засада пізнавальної діяльності часто зазнає критики, але для багатьох правників вона перманентно залишається важливою цінністю та обов'язковою умовою прийняття справедливих процесуальних рішень.

Зроблено висновок, що під час визначення об'єктивності чи необ'єктивності рішення важливо оцінити когнітивні умови, за яких воно приймалося. Якщо більшість уповноважених осіб, перебуваючи в такій практичній ситуації кримінального провадження, прийняли б одне і те ж рішення, то можемо говорити про помірну об'єктивність, що означає мінімальний суб'єктивний вплив на рішення. Суб'єктивна ірраціональність детектива, прокурора, судді складається з двох компонентів: інтуїтивного та емоційного. Інтуїтивний компонент ірраціональності важливий, оскільки робить більш пластичним діапазон суджень, оцінок, що впливає на процесуальні рішення залежно від конкретної практичної ситуації розслідування кримінального правопорушення. Натомість емоційний компонент ірраціональності має підлягати максимальній елімінації.

Ключові слова: істина, об'єктивність, процесуальна діяльність, засада кримінального провадження, наукова доктрина.

Вступ. Питання об'єктивності в кримінальному провадженні сміливо можна віднести до одного з найбільш дискусійних питань сучасної науки кримінального процесуального права. Прагнення обґрунтувати її важливість як ключової засади пізнавальної діяльності спостерігаються в роботах ще дореволюційних правників. Утім, сьогодні позиції вчених розділилися. Одні вважають об'єктивність необхідною умовою пізнання істини та прийняття на цій основі справедливих процесуальних рішень у кримінальному провадженні, другі – отожднюють об'єктивність із неупередженістю, треті – заперечують її цінність через надмірну абстрактність та недосяжність у реальному житті, а тому критикують спроби імплементувати вимогу об'єктивності в законодавстві, що регламентує кримінальне провадження.

Академічна дискусія відбувається до певної міри в замкнутому внутрішньому середовищі, адже більшість наукових праць українських учених, присвячених цій проблематиці, залишають без уваги вагомий пласт зарубіжної літератури, де також активно розробляються дослідницькі питання, пов'язані з об'єктивністю мислення та когнітивною діяльністю, об'єктивністю доказування, об'єктивністю прийняття рішень судом тощо. Вбачається, що розширення знань щодо об'єктивності в кримінальному провадженні у призмі поглядів зарубіжних правників збагатить вітчизняний науковий дискурс новими аргументами та позиціями, які є актуальними та важливими сьогодні, особливо на тлі нових викликів, зумовлених нагальною потребою підвищення довіри суспільства до системи правоохоронних органів та чергового перезавантаження системи кримінальної юстиції.

Основна частина. Відповіді на питання, в чому полягає зміст концепту об'єктивності процесуальної діяльності, об'єктивізму як засади, об'єктивізації дій та рішень уповноважених органів, намагалися знайти Ю. Грошевой (Грошевой, 1979: 29), В. Гмирко (Гмирко, 2012), В. Іщенко (Іщенко, 2006: 60), В. Михайленко (Михайленко, 2009: 143), М. Михеєнко (Михеєнко, 2009: 9), Н. Рогатинська (Рогатинська, 2017: 270), Ю. Стеценко (Стеценко, 2014: 119–120), І. Чурикова (Чурикова, 2009: 7, 12) та ін. Потенційні можливості досягнення об'єктивності в кримінальному провадженні аналізували дослідники феномену істини в кримінальному процесі (І. Басиста (Басиста, 2015), В. Нор (Нор, 2010), А. Павлишин (Павлишин, 2011), П. Прилуцький (Прилуцький, 2006), В. Тертишник (Тертишник, 2009) та ін.).

У зарубіжній літературі розробленням питань об'єктивності в правовій площині, в тому числі в слідчій, прокурорській та судовій практиці, займалися М. Барч та К. Фурман (M. Burch, Furman, 2019), В. Бреда (V. Breda, 2016), Р. Дворкін (R. Dworkin, 1996), Е. Коні та Р. Фельдман (E. Conee, R. Feldman, 2008), Б. Лейтер (B. Leiter, 1993), Дж. Колман (J. Coleman, 1993), Л. Родак та П. Жак (L. Rodak, P. Žak, 2016) та багато інших.

В українській науковій доктрині праці вказаних та багатьох інших іноземних фахівців, як правило, залишаються поза увагою, попри те, що ці роботи презентують оригінальні ідеї, концептуальні підходи та позиції, цінні для процесу пошуку оптимальної моделі кримінального провадження в Україні сьогодні.

Отже, метою статті є науковий аналіз та узагальнення існуючих у зарубіжній науковій літературі позицій щодо концепту об'єктивності в кримінальному провадженні. Новизна полягатиме в презентації таких підходів, уявлень та аргументів, які до цього часу в кримінально-процесуальній науці не отримали достатньої уваги.

1. Концепція трьох рівнів об'єктивності

За словами М. Барч та К. Фурман, сьогодні концепт об'єктивності переживає кризу як у науці, так і в законодавстві. Її називають «марною концепцією ліфта», який підіймається високо (стає теорією високого філософського рівня), а тому стає відірваним від практики; вважають легальним інструментом тиску через відсутність конкретного, однозначного змісту. Втім, для багатьох науковців об'єктивність залишається важливою та цінною через специфічну здатність підтверджувати, що можна вірити знанням, отриманим іншими, що дозволяє нам продовжувати життєво важливу соціальну практику (Burch, 2019: 61).

Розуміючи, що поляризація питання об'єктивності від її абсолютизації до повного заперечення не може встояти перед аргументами опонентів, правники пробують знайти відповідь десь посередині. Так, Дж. Колман і Б. Лейтер, говорячи про існування метафізичної об'єктивності в юриспруденції, виокремлюють три її рівні: мінімальний, абсолютний (сильний) та помірний. Питання про об'єктивність є питанням про статус фактів, тобто полягає в тому, чи існують вони незалежно від того, що конкретний правник, суддя про них думає, або, можливо, незалежно від того, що всі адвокати та судді могли би подумати (Coleman, Leiter, 1993: 559).

Якщо мінімальна та абсолютна об'єктивності є предметом вивчення філософів права і фактично втілюють крайні переконання щодо можливості її досягнення, то поміркована об'єктивність є тією, що лежить в основі процедур прийняття процесуальних рішень. Навіть для процесуаліста-скептика не стільки важливою є їх правильність у сенсі відповідності деякій сукупності фактів, а правильність процесуальних рішень у сенсі дотримання об'єктивних процедур (Coleman, Leiter, 1993: 596).

Відомо, що метафізичний реалізм, першим прототипом якого була теорія об'єктивності Платона, завжди прагне «сильної об'єктивності», тобто встановлення «того, що є». Позитивізм визначає об'єктивність як позицію «нульової точки», за якої люди за допомогою інструментальної чи чистої раціональності звільняються від усіх фізичних та соціальних установок й отримують знання за допомогою незалежних емпіричних спостережень та доказів (Bergman, Wettergren, 2019: 4).

Далі Дж. Колман і Б. Лейтер доходять висновку, що в континуумі від проагаторійського суб'єктивізму до платонівського об'єктивізму десь посередині позиціонується мінімальна об'єктивність, за якою правильним вважається те, що вважає правильним більшість. Це конвенційна об'єктивність. Однак вона має слабкі сторони (лінгвістична зумовленість, проблема раціональної незгоди) (Coleman, Leiter, 1993: 618–619).

За помірною об'єктивністю правильним є те, що пізнається за «ідеальних пізнавальних умов». Юридичні факти фіксуються судовими рішеннями в таких умовах. Тому скромна об'єктивність не стикається з проблемою, яка турбує реалізм, через потребу пояснити, як суддя міг отримати доступ до суто об'єктивних фактів (Coleman, Leiter, 1993: 620). Тут для судді на першому плані постає питання збіжності рішень у ситуації за ідеальних пізнавальних умов. Іншими словами, з'являється обов'язок знати, що зробили б інші судді за таких же обставин (Leiter, 1993: 193). Отже, особливо вагоме значення мають «ідеальні пізнавальні умови». Візьмемо для прикладу колір. Одному суб'єкту задано для візуального спостереження в умовах денного освітлення тканину червоного кольору. Для іншого суб'єкта цей колір буде мати зовсім інше значення, якщо, наприклад, змінити освітлення (наприклад, увімкнути ультрафіолетову лампу) або зробити тканину вологою. Отже, об'єктивно можна говорити тільки тоді, коли всі, хто сприймають факти та приймають рішення, перебувають в однакових еталонних пізнавальних умовах.

У цьому і вбачається сенс кримінальної процесуальної регламентації – вироблення таких еталонних умов, за яких, перебуваючи в певній практичній ситуації кримінального провадження, слідчий, прокурор, суддя діятимуть на засадах помірної об'єктивності, тобто так, як діяли б усі, хто перебуває в аналогічних епістемних умовах.

Теорію помірної об'єктивності підтвердили результати досліджень В. Бреда, який на підставі аналізу концепту «об'єктивності» в судовій практиці в правових системах різних країн (Бразилії, Угорщини, Італії, Литви, Словаччини, Словенії, Іспанії, Румунії, Великої Британії), дійшов до таких висновків: усі судові системи прагнуть зменшити згубні наслідки упередженості (Breda, 2016: 12–13); у текстах судових рішень об'єктивність найчастіше поєднується з науковим аналізом, згадками результатів експертних досліджень (наприклад, виявлені сліди ДНК об'єктивно підтверджують перебування підозрюваного на місці події) (Breda, 2016: 18); жодна національна система правосуддя має свою матрицю застосування поняття об'єктивності, але найчастіше вона пов'язана з когнітивними процесами та асоціюється зі справедливістю (Breda, 2016: 20).

2. Об'єктивність у кримінальному провадженні як необхідність

Обґрунтовуючи цінність об'єктивності як важливої засади процесуальної діяльності, М. Барч та К. Фурман, цитуючи І. Коскінену (I. Koskinen) та Г. Дугласа (H. Douglas), наводять три основні підходи до ідентифікації об'єктивності, що має значення для розуміння механізму її досягнення:

- 1) конвергентна об'єктивність – коли дослідники досягають однакових результатів різними способами;
- 2) процедурна об'єктивність – коли процес дозволяє замінити одного дослідника іншим без зміни результату;
- 3) інтерактивна об'єктивність – коли дослідницька спільнота отримує певний результат у дискусії, обміні критичними міркуваннями (Burch, Furman, 2019: 61).

Усі три форми існують у кримінальному провадженні. Перша актуалізується, коли, наприклад, слідчий збирає докази і з різних джерел отримує підтвердження одного й того ж факту. Друга діє, наприклад, коли проводиться судова експертиза. Гіпотетично в тих самих епістемологічних умовах та за наявності ідентичних засобів і застосування експертних методик заміна судового експерта не повинна впливати на результат. Іншими словами, хто б не проводив цю судову експертизу, результат має бути однаковий, що дає підстави говорити про об'єктивність дослідження. Третя форма об'єктивності досягається в залі судових засідань, коли в дискусії сторони обвинувачення та сторони захисту суддя знаходить підстави для власного висновку про об'єктивне (незалежне від інтересів, які відстоюють дві сторони) знання, а отже, приймає об'єктивне і справедливе процесуальне рішення.

Цінними для теоретичного осмислення об'єктивності в кримінальному процесі є ідеї польських дослідників Л. Родак та П. Жака, які звертають увагу на досить поширену тенденцію в суддівському середовищі вважати об'єктивним все, що вважається правильним, належним, законним, справедливим або розумним, і те, що судді нарешті погодились прийняти. Однак постає ключове питання: чи рішення, оцінки та юридичні факти стають об'єктивними завдяки тому, що законодавці чи судді називають їх «об'єктивними»; чи певні юридичні рішення, думки та оцінки називаються «об'єктивними», оскільки вони мають внутрішню об'єктивну якість? Критичної оцінки заслуговує той факт, що сьогодні в юриспруденції об'єктивність стала конструкцією, позбавленою свого первісного значення, що здебільшого ототожнювалося з істиною та універсальністю, натомість вона набула рис «інтелектуального винаходу, призначеного для роботи та дії в інтересах власних винахідників», адже користувачі цього терміна наповнюють його власними і часто дуже різними значеннями (Rodak, Žak, 2016: 88).

Л. Родак і П. Жак опонують скептикам, які пропонують відмовитися від об'єктивності, називаючи її «лицемірним поняттям» через незрозумілі, неявні стандарти, такі як справедливість, істина чи розум, що перебувають у зв'язках із владою, а тому обслуговують її інтереси. Вчені переконані, що об'єктивність є необхідною,

оскільки на базовому рівні виконує роль моста між формальними та реальними елементами правової системи, втілює цінності (універсальність, легітимність, публічність закону тощо) (Rodak, Żak, 2016: 89).

Це пояснює принципову відмінність між раціоналізацією (механічне очищення від усього ірраціонального) та об'єктивацією (перетворення від суб'єктивного до об'єктивного, від особистого чи індивідуального до загального). У першому випадку, здійснюючи трансфер раціоналізації у площину кримінального провадження, можна досягти результату побудови чіткої логічної аргументаційної структури, але вона не завжди відповідатиме істині й справедливості. Наприклад, захисник може вибудувати лінію захисту, яка буде ефективною та раціональною, але взагалі не матиме нічого спільного з істиною і справедливістю, оскільки клієнт учинив кримінальне правопорушення і намагається уникнути покарання, використовуючи при цьому вади закону, помилки досудового розслідування, чи посилити сумніви, які у світлі принципу *in dubio pro reo* трактуватимуться на його користь.

Якщо у випадку захисника така раціоналізація може бути допустима, то у випадку слідчого, прокурора та судді її абсолютно недостатньо. Об'єктивація надає ціннісний вектор пізнавальної діяльності та прийняття рішень – пізнати правду, досягнути справедливості, зокрема, балансу між вчиненими діяннями і вжитими заходами державного осуду та примусу, відновити порушені права, свободи та законні інтереси, реалізувати завдання кримінального провадження. Така ідея суголосна висновку Н. Гураленко про те, що «результат суддівського пізнання постає не таким, що «знає» істину, а таким, що шукає її, що наближається до неї, не віддаляючись при цьому від реальності» (Гураленко, 2013: 19).

Отже, об'єктивація дає установку перетворення знання від першого суб'єктивного рівня, яке автоматично, рефлексивно формується, до другого рівня об'єктивного, де показник ірраціоналізму зведений до мінімуму.

3. Об'єктивність versus ірраціональність

Проблематика ірраціональності в мисленні та пізнанні у кримінальному провадженні потребує додаткової уваги, адже пізнання сутності ірраціонального, розуміння закономірностей його дії може допомогти виробити механізм *зовнішньої об'єктивації діяльності* (під впливом виписаних нормативних формул-приписів процесуального законодавства та визначених процедур та рівні інституційної організації) та *внутрішньої об'єктивації діяльності* (під впливом власних зусиль, спрямованих на звуження екзистенціальної сфери ірраціоналізму). Особливого значення така об'єктивація має в контексті кримінального провадження, де від прийнятого процесуального рішення залежать долі окремих учасників, утручання держави в особистий простір людини, її права та свободи. Тут важливим є погляд на об'єктивність не як на «концепцію включення/виключення» знання, яка визначає знання або об'єктивне, або необ'єктивне, а радше як на «концепцію градусів», яка визначає ступінь наближення знання до максимально можливого об'єктивного значення (Burch, Furman, 2019: 61).

Отже, в пізнавальній діяльності не все зводиться до людського *ratio*. Цитуючи одного з адвокатів, німецький правник Л. Ревітал констатує: на рішення судді впливає дуже важливий фактор, і цей фактор – це сам суддя, не комп'ютер, а плоть і кров. Він діє з певним генетичним складом, своєю сім'єю, кар'єрою, середовищем зростання, духом свого часу, соціальним кліматом, політичним повітрям, що в сукупності зробило його людиною з певним світоглядом та моральними цінностями (Revital, 2008: 44).

Шведські дослідники Б. Бергмен та А. Веттергрєн звертають увагу на емоційний компонент ірраціональності. У судовій практиці поширеною є позитивістська концепція об'єктивності, яка досягається зусиллями, спрямованими на створення ілюзії безтілесної та беземоційної судової процедури, хоча насправді слід говорити про об'єктивність, яка вимагає постійного та вдосконаленого управління емоціями, емпатією, мовчазними сигналами, фоновими переживаннями (Bergman, Wettergren, 2019: 18). У реальній роботі юристів об'єктивність – це не стан, а постійний процес – локалізована та умовна «робота з об'єктивністю» – це балансування взаємодії та роз'єднання, відданості та відстороненості (Bergman, Wettergren, 2019: 5). Цей інтуїтивний компонент ірраціональності важливий, оскільки робить більш пластичним діапазон суджень, оцінок та процесуальних рішень і актуалізується в кожному кримінальному провадженні по-своєму, презентуючи певною мірою сингулярність (індивідуальність, одиничність) кожної окремої практичної ситуації розслідування кримінального правопорушення.

Ірраціональність не можна ігнорувати, оскільки вона імпліцитно «вшита» в когнітивну природу людини, однак якщо вона матиме домінуючий вплив на суб'єкта пізнання, вона може нівелювати раціональність мислення та об'єктивність прийняття рішень. Таку небезпеку мають: по-перше, так звані «автоматичні образи», «автоматичні думки», що пов'язані з емоційною реакцією на те, що відбувається в даний момент часу, виникають рефлексивно, мимовільно, сприймаються як цілком правдиві, а їх валідність внутрішньо не піддається жодним сумнівам; по-друге, переконання, правила, установки, які відображають систему глибинних уявлень людини про себе й про навколишній світ, в яких зафіксовано її минулий досвід (Гуменюк, 2010: 123).

У проекції кримінального процесу це означає, що з метою досягнення максимально можливої об'єктивності суб'єкту доказування та прийняття процесуальних рішень важливо елімінувати емоційний компонент ірраціональності. Це зовсім не означає вдатися до повної байдужості, а радше навпаки – бути об'єктивним означає бути мужнім і етично пристрасним до пошуку правди (Онацький, 1962: 1160).

Отже, тільки раціональна, емоційно не забарвлена когнітивна і волюва діяльність суб'єкта доказування та прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні може забезпечити умови для одержання достовірних знань про обставини, події кримінального правопорушення та прийняття об'єктивних, тобто таких, що відповідають критеріям справедливості, законності та обґрунтованості, кримінальних процесуальних рішень.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для певних висновків. Безперечно, обмежений обсяг статті не дозволяє говорити про виснажливість аналізу концептуальних підходів до об'єктивності в кримінальному провадженні в зарубіжній науковій доктрині, однак навіть побіжний огляд окремих праць зарубіжних учених показує значний евристичний потенціал для аргументації «за» визнання цінності об'єктивності як засади процесуальної діяльності та прийняття рішень у кримінальному провадженні та аргументації «проти», адресованої скептикам та критикам об'єктивності процесу через абстрактність поняття та неможливість її досягнути.

У дискурсі навколо питання об'єктивності/необ'єктивності рішення важливо оцінити когнітивні умови, за яких воно приймалося. Якщо більшість уповноважених осіб, перебуваючи в такій практичній ситуації досудового розслідування, процесуального керівництва чи судового провадження, прийняли б одне і те ж рішення, можемо говорити про помірну об'єктивність, що означає мінімальний вплив суб'єкта на рішення.

Ще одним важливим висновком є те, що процес об'єктивності і можливий, і необхідний у діяльності органів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, адже він стає стратегічним і ціннісним орієнтиром для трансформації знання від першого рівня (суб'єктивного), яке формується у слідчого, прокурора, судді автоматично на рівні рефлексів, до рівня другого (об'єктивного), де все ірраціональне зведене до мінімуму. Тільки за таких умов можливе пізнання та узагальнення достовірних знань про фактичні обставини ретроспективної події кримінального правопорушення і прийняття на цій основі справедливих процесуальних рішень.

Список використаних джерел:

1. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. Харьков : «Вища школа», изд-во при Харьков. гос. ун-те, 1979. 143 с.
2. Гмирко В.П. Об'єктивізм як технологічна засада способу доказування в кримінальному процесі. *Вісник Академії митної служби України*. 2012. № 1. С. 104–111.
3. Іщенко В.М. Кримінально-процесуальні докази: гносеологічна природа та понятійна структура. *Право і Безпека*. 2006. Т. 5. № 3. С. 59–62.
4. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 281 с.
5. Михеєнко М.М. Теоретические проблемы доказывания в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1984. 47 с.
6. Рогатинська Н.З. Встановлення об'єктивної істини як мета доказування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 268–271.
7. Стеценко Ю.В. До поняття об'єктивності в судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10–1 (2). С. 118–120.
8. Чурикова І.В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук ; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ : [б.в.], 2009. 16 с.
9. Басиста І. До питання встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського університету*. 2015. Вип. 61. С. 417–422.
10. Нор В.Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. № 2. С. 1–14.
11. Павлишин А. Проблеми встановлення істини у кримінальних справах. *Wroclawsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*. 2011. № 2. С. 5–18.
12. Прилуцький П.В. Проблема істини у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2006. 232 с.
13. Тертишник В.М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 ; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2009. 40 с.
14. Burch M., Furman K. Objectivity in science and law: A shared rescue strategy, *International Journal of Law and Psychiatry*. 2019. Vol. 64. P. 60–70.
15. Breda V. The Objectivity of Judicial Decisions: A Comparative Analysis of Nine Jurisdictions. November 2016. URL: <https://www.researchgate.net/publication/310426655>
16. Dworkin R. Objectivity and truth: you'd better believe it. *Philosophy & Public Affairs*. 1996. № 5 (2). P. 87–139.
17. Conee E., Feldman R. Evidence. Q. Smith (Ed.), *Epistemology: New essays*. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 83–104.
18. Leiter B. Objectivity and the Problems of Jurisprudence. Reviewing Kent Greenawalt, *Law and Objectivity*. *Texas Law Review*. 1993. № 187. P. 187–209.
19. Coleman J., Leiter B. Determinacy, Objectivity, and Authority. *University of Pennsylvania Law Review*. 1993. Vol. 142. P. 549–637.
20. Rodak, L., Žak, P. Justice and Objectivity as Balancing Principles. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics*. 2016. № 5 (1). P. 79–94.
21. Bergman Blix S., Wettergren A. The emotional interaction of judicial objectivity. *Forthcoming, Oñati Socio-Legal Series*. 2019. URL: <https://doi.org/10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1031>
22. Гураленко Н.А. Істина у посткласичному вимірі: окремі аспекти суддівського пізнання. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В.М. Др'юмін ; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 1. С. 18–19.

23. Revital L. Der Umgang mit dem richterlichen Ich-Ideal: Der Mensch hinter dem Richter. Bern : Stämpfli-Verlag, 2008. S. 25–46.
24. Гуменюк У.І. Ірраціональні вірування людини як когнітивні утворення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія і педагогіка. 2010. Вип. 14. С. 120–131.
25. Об'єктивність. Українська мала енциклопедія : 16 кн : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. Т. 5. Кн. IX: Літери На–Ол. С. 1160.

References:

1. Groshevoy Yu. M. (1979) The essence of court decisions in the Soviet criminal process. Kharkiv: Higher School, Kharkiv Publishing House. state un-te, 143 p.
2. Gmyrko V.P. (2012) Objectivism as a technological basis of the method of proof in criminal proceedings. *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine*. № 1, 104–111.
3. Ishchenko V.M. (2006) Criminal evidence: epistemological nature and conceptual structure. *Law and Security*. Т. 5, № 3, 59–62.
4. Mikhailenko V.V. (2009) Implementation of the rule of law in criminal proceedings. dis. ... cand. jurid. science: Kyiv National University of Internal Affairs. Kyiv, 281.
5. Mikheenko M.M. (1984) Theoretical problems of proof in the Soviet criminal process. author's ref. dis. ... dr. jurid. science: 12.00.09. Kiev, 47.
6. Rogatynska N.Z. (2017) Establishment of objective truth as the purpose of proof. *Actual problems of jurisprudence*. Vip. 4, 268–271.
7. Stetsenko Y.V. (2014) On the concept of objectivity in the judiciary. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*. Vip. 10-1(2), 118–120.
8. Churikova I.V. (2009) Comprehensiveness, completeness and objectivity of procedural activity of the investigator: the dis. ... cand. jurid. science: Kyiv National University of Internal Affairs. Kyiv, 16.
9. Basysta I. (2015) On the question of establishing objective truth in criminal proceedings. *Bulletin of Lviv University*. Vip. 61, 417–422.
10. Nor V.T. Truth in criminal proceedings: the idea, the dogma of law, implementation. *Journal of the National University "Ostroh Academy"*. Law series. № 2, 1–14.
11. Pavlyshyn A. (2011) Problems of establishing the truth in criminal cases. *Wroclaw-Lviv Legal Journals*. № 2, 5–18.
12. Prylutsky P.V. (2006) The problem of truth in the criminal justice of Ukraine: dis ... cand. jurid. science; NAS of Ukraine, Institute of State and Law V.M. Koretsky. Kyiv, 232.
13. Tertyshnyk V.M. (2009) Guarantees of human rights and freedoms and ensuring the establishment of truth in the criminal process of Ukraine: author. dis ... dr. jurid. science; Dnipropetrovsk state. University of Internal Affairs. Dnepropetrovsk, 40.
14. Burch M., Furman K. (2019) Objectivity in science and law: A shared rescue strategy. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 64, 60–70.
15. Breda V. (2016) The Objectivity of Judicial Decisions: A Comparative Analysis of Nine Jurisdictions. URL: <https://www.researchgate.net/publication/310426655>.
16. Dworkin R. (1996) Objectivity and truth: you'd better believe it. *Philosophy & Public Affairs*. № 5 (2), 87–139.
17. Conee E., Feldman R. (2008) Evidence. Q. Smith (Ed.), *Epistemology: New essays*. Oxford: Oxford University Press, 83–104.
18. Leiter B. (1993) Objectivity and the Problems of Jurisprudence. Reviewing Kent Groenewald, *Law and Objectivity*. *Texas Law Review*. № 187, 187–209.
19. Coleman J., Leiter B. (1993) Determinacy, Objectivity, and Authority. *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 142, 549–637.
20. Rodak, L., Žak, P. (2016) Justice and Objectivity as Balancing Principles. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics*. № 5 (1), 79–94.
21. Bergman Blix, S., Wettergren, A. (2019) The emotional interaction of judicial objectivity. *Forthcoming, Oñati Socio-Legal Series*. URL: <https://doi.org/10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1031>.
22. Guralenko N.A. (2013) Truth in the postclassical dimension: some aspects of judicial cognition. *Legal life of modern Ukraine: materials International. science. conf. prof.-off and graduate student. warehouse* (Odessa, May 16-17, 2013) / resp. for vip. V.M. Dryomin; OU "OYUA". South. region. Center of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Odessa: Phoenix, T. 1, 18–19.
23. Revital L. (2008) Der Umgang mit dem richterlichen Ich-Ideal: Der Mensch hinter dem Richter. Bern: Stämpfli-Verlag, 25–46.
24. Humeniuk V.I. (2010) Irrational human beliefs as cognitive formations. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*. Series: *Psychology and pedagogy*. Vip. 14, 120–131.
25. Objectivity. Ukrainian small encyclopedia: 16 books: in 8 volumes / prof. E. Onatsky. Buenos Aires, 1962. Vol. 5, book. IX: Letters Na – Ol, 1160.